

„Mohácsi veszedelem után való szép emlékezetre való dolog”

„Mi majd szemlélői leszünk annak a nagyszerű tragédiának, amelyet most kezdtek, és meglátjuk, hogy mire juttatjátok országotokat” – írta a lengyel király követe 1526 decemberében. Levele egy meghiúsult politikai manővert leplező rendezett visszavonulás. A Mohácsnál elesett Lajos királlyal rokonságban levő lengyel uralkodó, „ha nagyon erőltetik, és csakis népeinek érdekeire tekintve” hajlandó lett volna elfogadni Magyarország koronáját. Követe későn érkezett, akkor az országnak már volt egy koronázott meg egy választott királya is. A sértett követ így sommázta véleményét: „ám lássa ez az ország, mire megy maga, ha nem él a fölkinált tanáccsal.”

Ugyanekkor János király követe megjelent Velencében, és a tanácsban titkos kihallgatást kért. Előadta, hogy királya nem kér a Köztársaságtól aranyat meg ezüstöt, mert arra szüksége nincsen, csak jóbarátságot, és legfőképpen azt, hogy „hozzá innen két követet küldenének, akik állandóan mellette maradván őt tanácsolnák”. Hogy a Velencei Köztársaság nélkülözhet-e két tapasztalt révkalauzát, arról forrásaink nem szólnak. Hogy valószínűleg nem, arról történelmünk tanúskodik.

Hagyatkozhattunk tehát a saját bölcsességünkre, és hogy hogyan, arról az egykorú források sokat elárulnak. Abban nagyjában mindenki egyetértett, hogy az elmúlt negyedszázad közállapota nem volt kívánatos. „Az jól történt, hogy Lajos és ennek atyja meghalt, miután sem egyik, sem másik soha semmit jelest nem tett az országért, miért is halálukat csak kevesen bánják” – ez volt egykori honfitársunk véleménye. Akkor tehát induljuk el onnan, ahol Mátyás király idejében voltunk. Igen ám, de hol a méltó utód? Meg aztán az erős kéz politikáját se nagyon kívánták vissza. Marad tehát, hogy bármi módon húzzuk-halasztjuk a döntést, és ezzel időt nyerünk. Volt az országban akkor egy politikai csoportosulás, amely ezt vélte járható útnak.

Főnmaradt egy kortási visszaemlékezés, Szamosközi István XVI. századi történetírónk sajátkezü lejegyzésében, amelyet e jegyzet címében is idéztünk. Részleteiben éppen erre a taktikázó politikára vet világot. „1526. Lajos király Mohácson a Zulimán császár népétől 29. Aug. megvereték, és ott meghala. Bornemisza János az budai porkoláb és udvarbíró vala. Mikor Bornemisza János Budá várába beteg fekönnék, hír lún augusztusnak utolsó napján, hogy Lajos királyt megverték volna. Hamar sietve kezdte rakodni. Az király kéncsét 12 öreg ládában az hajókra viteté, és meghagyá hogy Posonra siessenek.” Mindez az ugyancsak menekülő királyné előtt titkolva történt. Sikerült is a királyi kincseket a pozsonyi várba menteni, oda, ahová a királyné nem nyert bebocsátást. „Bornemisza János mikor Poson várába volna beteg, jámbor szolgálit hivatá. Ezt mondá nekik: láttyátok, hogy vén ember vagyok és igen beteg. Királyunk elveszett. Ha énnékem halálom történnék, Mária királyné asszont az várba be ne bocsássátok”. A királynétől hozzá érkező követek is ezt a választ kapták „hogy ú felsége maradjon Poson városába, mert az várba nem volna helye”. Szépen elrendezve a rábízott várak sorsát a Dunántúltól Fogarasig, vén Bornemisza János még az év októberében meghalt. Krónikánkban most kezd igazán érdekessé válni a történet. „Mikor megholt volna, jöve Nádasdy Tamás az várba és tanácskozának Zalay Jánossal. Bornemisza Jánosnak halálát titkolták. Minden nap kétszer főztek neki, azt az ú komornyiki ötték meg. Esztendeig és egy holnapig titkolták. Azután, mikor Ferdinandus hercege jöve az koronázatra, úgy vivék Posonból Bornemisza Jánost temetni Remete Szent Pálhoz Buda felül”. Közben pedig egy éven keresztül leveleznek nevében, és nevével a királynét továbbra is távortartják a királyi kincsektől. A várak személyzetét megbízható embereikkel cserélték föl. A pozsonyi várnagyot sebtében Velencébe küldték, hogy „pénzverőket és pattantyúsokat hozna”.

Az emlékiratban említett vén Bornemisza János pályája még Mátyás király udvarában indult. Mint Lajos király gyámja, gyötrődve látta a mohácsi veszedelemnek elébemenő országot. (Ezt is egy kortárs följegyzésből idézzük.) A tragédia után vagyonának, meg talán politikai nézeteinek is örökösei húzták-halasztották a királyi kincsek átadását. Nagyratörő tervek szálait kezdték szövögetni ott a pozsonyi várban. A két királyt, a Bécsben trónoló Ferdinándot, meg a politikai súlyából sokat veszített Zápolya Jánost félretéve, egy király nélküli állam, valamiféle „respublica” létrehozását tervezték. Először 1530-ban, majd 1539/40-ben találkozunk a már valamennyire körvonalazott elképzeléssel. Utóbb már a Habsburg-uralommal elégedetlen osztrák, cseh, morva és sziléziai rendekkel is kapcsolatot teremtettek. Az ország harmadik, bár koronázatlan királyától, a töröktől évi adóval kívánták a bántatlanságot biztosítani. A részleteiben mindmáig homályos tervezgetésnek, meggyőződésünk szerint a Velencei Köztársaság lehetett a mintaképe. (A republikánus szervezkedésre vonatkozó forrásokat, több mint száz évvel ezelőtt, emigrációjában Horváth Mihály tette közzé. Az a Horváth Mihály, aki az 1848/49-es detronizáció után a Szemere-kormány minisztere volt.)

A vitathatatlanul merész elképzelés terveinek szálai emlékiratunk egyik szereplőjének, Nádasdy Tamásnak kezébe futottak. Mint egy színielőadás láthatatlan rendezője, úgy fogta össze az országot családi és birtokügyletei segítségével. A Bornemisza-örökséget még jócskán gyarapította. Olasz iskolát járt, ravasz politikus volt, diplomáciai képessége előbb a báni, majd a nádori székbe juttatta. Amíg Nádasdy élt, Ferdinánd király családja trónutódlását nem tudta kedve szerint biztosítani. Minden ilyen irányú kísérlete szembetalálkozott az országgyűlésnek a királyválasztás jogát hangsúlyozó tiltakozásával. Azt is tudjuk, hogy Miksa helyett a törökkel hazánk földjén csatába szállt Ferdinánd főherceg volt ennek a pártnak az ötvenes évek végétől magyar király-jelöltje. Ha a kül- és belpolitikai önállósulás útja akkor nem is volt időszerű, annyit ez a Mohács utáni nemzedék mégiscsak elért, hogy az ország ügyét nélkülük nem intézhették.

A gazdasági-társadalmi föltételek hiánya, elhelyezkedésünk, de meg a politikai éretlenség is eleve reménytelenségre ítélte azt, ami akkor is nyilván csak kevesek óhaja volt. De voltak mégis, akik tudták ugyan, hogy mit kellene tennünk, és tették azt, amit tenniök lehetett.

Ritortni' Galay Ágnes

KORTÁRS

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

Cseres Tibor: Parázna szobrok

Moldova György: Lassújel

Örvös Lajos és Pintér Tamás novellája

Bella István, Csukás István, Károlyi Amy, Mezey Katalin,

Orbán Ottó, Rónay György, Rózsa Endre, Veress Miklós versei

Hubay Miklós: Naplójegyzetek

Weöres Sándor: Három veréb hat szemmel

Ritoókné Szalay Ágnes: „Mohácsi veszedelem után...”

Kiss Károly: Több is veszett Mohácsnál?

Bata Imre: Veres Péter epikájáról

Bertalan Ágnes: Szabó Pál szivárványai

Radnóti Sándor: Tér és kapcsolat

Földes Anna: Galgóczi törvénye

Fenyő István: Végh Antal két új könyvéről

XX. ÉVFOLYAM, 1976. AUGUSZTUS

8